

1 ספר בראשית פרק לה

(י) ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל: שמו ישראל:

2 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יג/א

תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלא שנאמר ולא יקרא עוד [את] שמך אברם אלא מעתה הקורא לשרה שרי הכי נמי התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב מתלב רבי יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם אמר ליה התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא מאי דהוה מעיקרא:

3 אור החיים על בראשית פרק לה פסוק י

(י) לא יקרא שמך וגו' כי אם ישראל צריך לדעת מה נשתנה יעקב מאברהם כי הקורא לאברהם אברם עובר בעשה אבל הקורא לישראל יעקב אינו עובר (ברכות יג), והגם שרז"ל אמרו (שם) כי יעקב אהדריה קרא, ולמה לא נלמוד ממה דאהדריה ליעקב הגם שאמר בו לא יקרא ואהדריה כמו כן באברהם: ואולי כי לצד ששינה ה' דברו הטוב האמור ביעקב מהאמור באברהם, במה שאמר "שמך יעקב" כי לא היה צריך לומר כן כי מה חידש בזה באמרו שמך יעקב, אלא ודאי שנתכוון לומר שם קבוע הוא לך, אלא שצריך לדעת טעמו של הקב"ה למה באברהם הקפיד על אברם ועל יעקב לא הקפיד:

4 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו/א

תפלת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע

5 רש"י על ברכות דף כו/א

אין לה קבע – כל הלילה זמנה, ובגמרא מפרש מאי לשון אין לה קבע:

6 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז/א

אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום שמע מינה הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוה מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד

7 אמרי נועם על ברכות דף כו/א

תפלת הערב אין לה קבע פי שאין לה זמן קבוע בפני עצמו אלא שבזמן שאין רשאי להתפלל שום תפלה לא מנחה ולא שחרית זהו זמן תפלת ערבית דהיינו לרבנן זמנה מן הערב עד שיעלה עמוד השחר ולר"י מפלג המנחה עד שיעלה עמוד השחר והוא דקאמר לקמן כ"ז דעביד כמר עביד קאי נמי אתפלת הערב [וכ"כ בשנות אליהו ע"ש וע"ע לקמן]:

8 שו"ע או"ח סימן רלג

ואסיקנא, דעבד כמר, עבד; ודעבד כמר, עבד; והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה; ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך לזוהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה; ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה: הגה - ולדין במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א):

9 ביאור הגר"א על או"ח סימן רלג

דהיינו צ"ה. דהא לכ"ע סיום המנחה עד התחלת ערבית ממ"ש דעבד כו':

10 מנחת כהן

11 אמרי נועם על ברכות דף כז/א

רב מצלי של שבת בע"ש כו' כתב הטור (ס' רצ"ג) דהיינו דוקא אליבא דר"י אבל לרבנן אפ"י בערב שבת אסור דאמרינן בגמ' דעביד כמר עביד כו' ורב עביד כו"י ואנן פסקינן כרבנן (ע"ש בטור) לכאורה קשה מאי פשיט הגמ' מדרבנן ורב הווא לא מצלי עד אורתא ש"מ הלכה כרבנן לענין מנחה ותמוה דפשיט מנחה ממעריב אך לפי מ"ש לעיל בפי' דמתניתין דמ"ש אין לה קבע פי' שמיד כשמסיים זמן מנחה מתחיל זמן ערבית והשתא שפיר פשיט מדרבנן לא צלי עד אורתא ש"מ דעד הכי עדיין זמן מנחה הוא דמיד כשמסיים זמן מנחה מתחיל זמן ערבית:

12 שנות אליהו

13 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז/ב

תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות

14 אמרי נועם על ברכות דף כז/ב

מאי אין לה קבע אילימא דכל הלילה זמנה לימא כל הלילה כו' ולכאורה מאי פריך דילמא לעולם כל הלילה זמנה והא דלא תני כל הלילה משום דבא לאשמועינן התחלת הזמן וכמ"ש לעיל דמ"ש אין לה קבע ר"ל מכי מסיים זמן מנחה עד שמתחיל זמן תפלת שחרית זהו זמנה וי"ל דהכי פריך אף שבאמת שמעינן מינה התחלת הזמן וכנ"ל אעפ"כ קשה ליתני כל הלילה ולא לאשמועינן התחלת הזמן וכמו שאין מזכיר התחלת הזמן גבי תפלת שחרית ומנחה אלא ע"כ צ"ל דאתא לאשמועינן דזמנה כל הלילה א"כ פריך שפיר לתני כל הלילה:

15 רמב"ם יד החזקה הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק ג

(ז) המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים.

16 לחם משנה על הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק ג הלכה ז

וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות וכו'. (שם) ומה שהוצרך רבינו ז"ל לתת טעם לפי שתפלת ערבית רשות אע"ג דבגמרא [שם כ"ז ע"ב] לא משמע דהוי טעמא אלא משום דקיימא לן כר' יהודה דעד פלג המנחה הוי זמן תפלת המנחה ומשם ואילך הוי זמן תפלת ערבית שכן אמרו שם אמר רב חסדא ניחוי אנן וכו' שמע מינה הלכה כרבי יהודה וכו' מ"מ הוקשה לו לרבינו ז"ל דאע"ג דקי"ל כר' יהודה דאמר דזמן תפלת המנחה הוי עד פלג המנחה מ"מ היה להם לקבוע זמן בערבית מעת צאת הכוכבים כמו שאמרו בתפלת שחרית לכך אמר הטעם מפני שתפלת ערבית רשות.

17 אבי עזרי

18 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו/ב

איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי

19 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז/ב

תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות דאמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה רבי יהושע אומר רשות אמר אביי הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות

20 פני יהושע על ברכות דף כז/ב

בגמרא איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום ורבי יהושע בן לוי אמר כו'. לכאורה נראה דהך פלוגתא תליא בפלוגתא דתנאי לקמן אי תפלת ערבית רשות או חובה דמאן דסבירא ליה רשות על כרחך סבר דכנגד תמידין תקנום ומש"ה תפלת שחרית ומנחה חובה משא"כ תפלת ערבית שאינה אלא כנגד אברים ופדרים דלא מעכבי כפרה ועוד שעיקר מצותן להקטירן ביום ומש"ה הוי שפיר רשות ומ"ד תפלת ערבית חובה סובר דתפלות אבות תקנום דלפי"ז כולהו שלש תפלות כי הדדי נינהו דמאי שנא,

...

אמנם לולי דבריהם היה נראה לי דתפלת יעקב באותו זמן לא היה בדעתו לקובעה תפלת ערבית אלא שרצה להתפלל דרך נדבה כדמשמע לישנא דהתם דאמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי, אלא לאחר שראה יעקב ששקעה לו החמה שלא בעונתה מש"ה לאח"כ נקבע זמן תפלת ערבית לאחר שקיעת החמה והיינו כתנא דמתניתין דריש מכילתין. ונראה שמוזה הטעם קי"ל תפלת ערבית רשות והוי קשיא לן מן התורה היא כיון דיעקב תיקנה ולמאי דפרישית אתי שפיר כיון שהוא עצמו לא התפלל אותה התפלה אלא דרך נדבה. ובדרוש הארכתי עוד להוכיח שבאותה שעה היה מתפלל תפלת מנחה לפי מה שמצאתי במדרש שהשקיע הקב"ה חמה שלא בעונתה שתי שעות ועוד הוכחות אחרות שלאחר ששקעה לו החמה חזר והתפלל תפלת ערבית וכאן אין להאריך יותר ודו"ק:

21 תוספות על יומא דף פז/ב

ואומר ר"י נהי דרשות היא אין לבטלה בחנם אם לא מפני שום מצוה עוברת או שרא המיינייה דפ"ק דשבת (דף ט:): דלא מטרחינן ליה וכן עלה על מטתו דירושלמי דאין מטריחינן אותו שירד תדע כיון דיעקב אבינו תיקנה לא תיקנה לבטלה ועוד כיון דכנגד אברים ופדרים היא שמעלן ומקטירן כל הלילה נהי דלא מעכבי כפרה מ"מ מצוה להקטיר

22 מחזיק ברכה על או"ח סימן רסח

מ"ב" פירש שטעמן של גאונים משום דתפלת ערבית רשות. ובספר מר וקציעה כתב עליו ז"ל באמת אין בזו כדי התנצלות שכבר הוכחתי שתפלת ערבית שבת וי"ט חובה אליבא דכ"ע עמ"ש בהגהות הרא"ש פת"ה וכו' ובדרוש וכו' עכ"ל. ואני אומר דאם הוא סבר הכי ובפרט אם הוא דרך דרש אנא מתניתא ידענא דברי בה"ג פרק תפלת השחר דף ד ע"א דמוכח בהדיא שתפלת ערבית למ"ד רשות היא אף ערבית שבת. וכ"מ מדברי הרא"ש וכן מדברי הרמב"ם פ"ג דתפלה דין ז ע"ש ודוק. ואחר זמן ראיתי דמשמע בתקונין (דפוס קושטנדין' דף ד ע"א) דתפלת ערבית דחול דוקא הוא רשות לפי סודן של דברים. וכמדומה שכך דקדקתי נמי מאיזה לשונות בזהר מידי עוברי אגב גרסאי והיינו לפי מה שהוא סוד תפלת ערבית רשות דסוד הרמוז אינו בתפלת ערבית דשבת ודוק היטב:

23 ערב

24 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד/ב

מתיב מר בריה דרבינא בערב מברך שתים לפניו ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי כיון דתקינן רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינן רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינן רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא

25 ירושלמי ברכות פרק ד הלכה א

מאיכך למדו ג' תפילות רבי שמואל בר נחמני אמר כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות בשחר צריך לאדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מאפילה לאורה במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכיתי לראות במערב בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפילה לאורה

26 פירוש הרקאנאטי על התורה - פרשת וירא

ויש מפרשים שעל כן תפילת ערבית רשות לפי שלא היתה תפלתו של יעקב בשעת שימוש מדת רחמים שהיא מדתו של יעקב.

27 ספר נצח ישראל - פרק ז

אין תפלה נשמעת אלא אם כן יש בה מזרעו של יעקב. זה סוד נפלא, כי התפלה היא רחמים, וזהו מדת יעקב שמדתו הרחמים:

28 ספר גבורות השם - פרק ט

כי יצחק מפני שמדתו מדת הדין והדין הוא כמו נקודה אחת שאין לו נטייה כלל וכך הדין אין לו נטייה כלל ממה שהדין מחייב לא לימין ולא לשמאל, ולכך בנה יצחק מזבח אחד בלבד כפי מדתו שהוא דין גמור, אבל יעקב מפני שמדתו הרחמים והרחמים הם למי שהוא בצרה, דבר זה אינו דין גמור כי הדין אינו רק מה שהמשפט והדין מחייב והרחמים שמרחם על מי שהוא בצרה אף כשאין הדין נותן, מכל מקום אינו מרחם רק על מי שהוא בצרה ודבר זה אינו חסד גמור. ולפיכך יעקב בנה שני מזבחות כנגד מדתו שהוא הרחמים שאין מדתו כמו הדין שהוא אחד בלבד גם אין מדתו לרחם בכל ענין שאין מרחם רק כשהוא בצרה

29 ספר גבורות השם - פרק טב

על זה אמר כי הוא יתברך מסדר מציאות שלהם על ידי חלוקי הנהגות שהם על ידי חסד ודין ורחמים ובהם מנהיג עולמו על ידי שלשה דברים אלו.. והנהגה הזאת כלולה קצת מדת הדין וקצת חסד והוא הרחמים שהקדוש ברוך הוא מנהיג בו עולמו, ובאלו שלש מדות הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו דכתיב (ירמ' ט') אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ.

30 רחם-מחר

31 ספר מסילת ישרים פרק ד - בדרך קניית הזהירות

ואם תאמר, אם כן, מדת הרחמים למה היא עומדת, כיון שעל כל פנים צריך לדקדק בדין על כל דבר? התשובה, ודאי, מדת הרחמים היא קיומו של עולם, שלא היה עומד זולתו כלל וכלל. ואף על פי כן אין מדת הדין לוקה, וזה, כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עוית והחטא כבר נעשה? הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות:

אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת הפך השלשה דברים שזכרנו:

דהיינו, שיתן זמן לחוטא ולא יחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה, דהיינו, שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו להבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו'): וסר עונך וחסאתך תכפר, שהעון סר ממש מהמציאות ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע: וזה חסד ודאי שאינה משורת הדין, אך על כל פנים הנה הוא חסד שאינו מכחיש הדין לגמרי, שהרי יש צד לתלות בו, שתחת הרצון שנתרצה בחטא וההנאה שנהנה ממנו בא עתה הנחמה והצער. וכן אריכות הזמן איננו ויתרון על החטא, אלא סבלנות קצת לפתוח לו פתח תקון. וכן כל שאר דרכי חסד:

32 ספר צדקת הצדיק - אות יח

(יח) קבלת עול מלכות שמים דערבית אף על פי שהתורה תלאתו בשכיבה מכל מקום עיקרו תלוי בלילה גם כן רק שדרך שכיבה בלילה נקט כן קרא. כי השכיבה מיוחדת ללילה שאינו זמן פעולה אפילו אי איכא אינשי [דבזה סגי, עיין (ברכות) ט' ריש ע"א] דגנו ביום אינו קרוי שכיבה לפי שהיום מיוחד לקימה דהיינו עבודה. כן מוכח דהעיקר בלילה מלשון משעה שקידש וכו' (שם ב' ע"ב) דקשה על זה קושית הגמרא שם מכדי וכו' לימא משעת בין השמשות לפי פירוש רש"י שם [ולולי פירוש רש"י אפשר לומר דמשעה שקידש היינו תוספת שבת ואם כן לא קשה מידי דיש לומר דנפקא מינה אבין השמשות דר' יוסי עיין שם בגמרא. ולפירוש רש"י צריך לדחוק דתוספות שבת דרבנן, והכא דאורייתא קאמר וצריך עיון] דעל זה לא שייך דקא משמע לן דקדושת היום מבין השמשות דזה עדיין לא נשמע מדבריו אם היה מקום להסתפק בזה. אלא ודאי דעיקר קריאת שמע בלילה:

ולכך מציינ משעה שקידש היום דלענין שבת קרוי לילה וכיון שכבר מצאנו פעם אחת דנקרא לילה שפיר יש לומר גם זמן קריאת שמע אז, כיון דאיכא דגנו. כי עיקר השכיבה מיוחד לעת החושך והעדר האור והבהירות אז הוא עת שכיבה מעבודה [ורק למשמר ממזיקין שלא לעבור על כל פנים עבירות או מצוות קבועות עיין לעיל (אות ט')]. וכן משמע עוד שם בגמרא והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים, משמע דאין סברא דיהיה זמן קריאת שמע דשכיבה אז [מיהו זה יש לומר פשוט דסבירא ליה הא ודאי אין דרך בני אדם שוכבים כל כך מבעוד יום] מבעוד יום כי היום למלאכה בעת האור לא ישב בטל כישן:

33 ספר צדקת הצדיק - אות רכב

ואחר כך בלילה שהוא בעת החשכות הגמור שרואה גם אחר תפילה שניה לא נענה בישועה שלימה עדיין רק דאדרבה מחשיך והולך. כי כל זמן שלא נענה לגמרי הרי מחשיך והולך. אז בא למדת יעקב אבינו ע"ה באמת ואמונה שמתחזק באמונתו יתברך שודאי יושיע והכל לטובה שזהו האמת הגמור. והוא חיבור שתי מדות דאברהם ויצחק דהיינו היראה בהווה והבטיחות והשמחה בעתיד ותפילתו אז נקרא בלשון פגיעה עיין שם בריש פרק תפילת השחר: והוא כמו ששמעתי על לשון מפגיע בתפילות ומפגיע אין בידינו ובפרק קמא דתענית (ח'). על פסוק (איוב ל"ו ל"ב) ויצו עליו כמפגיע דרצה לומר כמו פגע שאינו רוצה לשוב וללכת מהשם יתברך בשום אופן רק שיענהו והרי זה כאוחז בבגדו ואומר איני מניחך. וזהו תפילת הלילה בעת החושך הגמור אחר שרואה שלא נענה זה פעמיים הגם שהיה באהבה ויראה ובלב נשבר גם כן. צריך שיהיה כמפגיע עד שיוכרח להיענות ולהשיג במדת אמונה מדת האמת היינו הבירור לעין שהוא כן כמו שהוא בוטח באמונתו:

34 תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יד/א

אמר רב קטינא אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מהם בעלי אמנה שנאמר כי יתפש איש באחיו בית אביו (לאמר) שמלה לך קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין כשמלה ישנן תחת ירך והמכשלה הזאת מאי והמכשלה הזאת דברים שאין בני אדם עומדין עליהן אלא אם כן נכשל בהן ישנן תחת ירך

35 *The Science of "Sleeping on It"*

מאמר שני ספר מבוא השמש פרק עשירי כו

אלא ער השקיעה משום שתקווה נגד תמיד של בין הפרטים ובהיותו לא היה אלא ער אותה שעה משום שדס נפסל בשקיעת החמה וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל וכן הקרבנו לכתחלה היה דוקא ער עת בוא השמש . והנה אחר סלג המנחה לדברי הכל יוס נמור הוא כיון שעדיין לא שקעה חמה ועם כל זה אסור להספיל מנחה בלילה שעה לדעת רבי יהודה משום שתמיד של בין כערבים לא הי' קרב לדעתו אלא עד סלג המנחה . וזה העטס עלמו יש לדעת חכמים במה שאמרו שאין זמן חפילת מנחה אלא עד בוא השמש אפי' דאחר זה יוס נמור הוא עד זמן בין השמשות . ומלאחי שכתב בעל שליבי הכנורים בכנסות מרדכי פרק חפילת השחר (דף נ"א) וז"ל איכא מרבנן קשיאי דמפרשי עד הערב עד שתחשך ומשמע דסבירא להו להני רבננותא דזין חפילת מנחה היא עד ללאת הכוכבים מואמרין כסרקא קמא דעד ללאת הכוכבים ימחא הוא ולא מילחא היא דאמרין דבין לרבי יהודה ובין לרבנן חפילות נגד תמירין תקנוס ולדיה אין לריך בעיקר עבודת החמיר אחר שקיעת החמה עכ"ל . ודברי רבינו יונה הם גרים פרק חפילת השחר וכו' מסכים לעה שכתבנו :

ואמנם נראה דכל זה הוא לכתחילה אבל בדיעבד אם הספיל מנחה עד שעת ללאת הכוכבים ילא ידי חובתו ואפילו אם ניהג קלת פעמים כרבי יהודה להספיל ערבית מפלג המנחה ואליך אפי' דהוי תרתי דפתי אהרדי . והוא הדין ששעת הדחק מותר להספיל מנחה אפילו לכתחילה עד שעת ללאת הכוכבים בין לרבי יהודה בין לרבנן . **וכן כתבו הפוסקים זמן** כתב רמ"א בס"י רל"ג בהגהה וז"ל ולדין במדינות אלו שנוכחין להספיל ערבית מפלג המנחה כרבי יהודה אין לנו להספיל מנחה אפי' (כרבנן) ודיעבד או בשעת הדחק ילא הם מהספיל מנחה עד הלילה דהיינו עד ללאת הכוכבים עכ"ל . אלא שגראה שדין זה אינו אלא לדעת הסבורים שזמן חפילת מנחה לדעת רבנן הוי עד ללאת הכוכבים ומפרשים עד הערב עד אותה שעה ולפיכך יולא ידי חובתו בדיעבד או בשעת הדחק אפי' שוכנ כרבי יהודה להספיל ערבית מפלג המנחה ואליך והיון תרתי דפתי דפתי אהרדי דמכל מקום לדעת רבנן הוי עדיין זמן חפילת מנחה (ואם אינו נוכח כרבי יהודה אז מותר אפילו לכתחילה להספיל אותה עד שעת ללאת הכוכבים) . אבל לדעת הרמב"ם והנאונים שמפרשים עד הערב שאמרו חכמים שהוא עד ביאת השמש נראה שאפילו בדיעבד אינו יולא ידי חובתו אם הספיל אותה אפי' וכל שכן שאסור להספיל לכתחילה אפילו בשעת הדחק אלא יחסל ערבית שמים כיון שאחר השקיע' אינו זמן חפילת מנחה כלל אפילו לדעת רבנן (ואפילו אינו נוכח כרבי יהודה בחפילת ערבית לא ילא ידי חובתו) . הא למע זה דומה למי שכתב ערבית מפלג קודם סלג המנחה שאינו יולא אפילו בדיעבד כיון שאינו זמן חפילת ערבית כלל אפילו לדעת ר' יהודה וכיון דאין אחר ביאת השמש לדעת רבנן . וכן נראה בהדיא מדברי הרמב"ם שכתב בפרק ג' מהלכות חפילה דין ע' וז"ל שעה ולא הספיל מנחה עד ששקעה חמה יחסל ערבית שמים ראשונה ערבית ושנייה חשומי מנחה עכ"ל . ולפי' מה שנוכחים עכשיו להספיל מנחה עד ללאת הכוכבים הוא בסך דעה הרמב"ם והנאונים שאף שני' שעושים זה מפני שעת הדחק משום שרוב העם פוסקים במלאכתם ובעבודתם עדי ערב וכשנאום להספיל כבר שקעה חמה עם כל זה לדעת הרמב"ם אפילו כפי ה'י נוגח אינו יולא ידי חובתו וכמו שהוכחנו . ולכן נראה שנהגו כן לפי דעת רש"י ופוסקים אחרים שפירשו חפילת מנחה עד הערב עד חשיכה דהיינו עד ללאת הכוכבים ולדעת זו אפילו שלא בשעת הדחק מותר להספיל אותה עד אותה שעה . וקשה לי דלפי זה נראה כי מנהג בעולם כדעת בעל תרומת הדשן שמעדין שעות היום מעלות השחר עד ללאת הכוכבים שכרי אם סירוש עד הערב שאלמרו חכמים קול

מדרבנן . וכן ששע המנהג בכל תפילות ישראל להספיל ערבית של שבת ולחוליק את הגר זמן רבני קודם שקיעת החמה . וכן לענין חפילת השחר שזמנה עד סוף שעה רביעית לדעת רבי יהודה נוכח לשער אות' מהנך החמ' וכן כל כיוצא בזה . לתומרה כילד כנון בערב סעה אחר הלוח שאסור לאכול פת מחמת שעה טעירית ולמעלי וכן בערב שבת שאסור לקבוע סעודי שרגיל בה בחול מאות' שעה ואליך אפי' שאיסורין אלו אינם אלא מדברי סופרים מכל מקום לריך לשער אלו השעו' מהנך החמ' עד שקיעת' ויהי' זמן זה יומר מוקדם שיפור ג' חומשי שעה ממה שעולי לפי חשבונו של בעל תרומת הדשן על הדרך שיבארתי בקריאת שמת של שחרית . וכן בזמן חפילת המנחה לנוכחים כרבי יהודה לריך ליזכר ולהספיל אות' קודם סלג המנחה דהיינו שעה ורביע קודם שקיעת החמה שאחר זה כבר עבר זמנה לפי דעת זו . וכן בכל שאר דברים של דברי סופרים שהוזכר בהם שעות ראוי לשער אותן מהנך החמה עד שקיעתה בין להקל בין להחמיר וכמו שביארנו :

פרק עשירי

יתבאר בו שחי הוא כוף זמן חפירת מנחה וההלח זמן חפילת ערבית לדעת חכמים בין לסבירת בער הלבישים ובין לסבירת בעל תרומת הדשן

הנה ראוי שנבאר בפרק זה מתי הוא סוף זמן חפילת מנחה לדעת חכמים אם הוא עד שקיעת החמה או עד ללאת הכוכבים וכן מתי מחזיל זמן חפילת ערבית לדעתם . והנה גרים פרק חפילת השחר אמרו חכמים במשנה שחפילת מנחה עד הערב ופירשו בבבביתא שכן חמיר של בין כערבים קרב והולך עד הערב ופירש רש"י עד הערב עד חשיכה ונראה שר"ל עד ללאת הכוכבים וכן פירשוהו הרבה פוסקים . ולריך לומר שלדעת זו ראוי לשער שעות היום מעלות השחר עד ללאת הכוכבים וספילג המנחה היא שעה ורביע קודם ללאת הכוכבים ורבי יהודה ורבנן חולקים בזאת השעה ורביע אם היא זמן חפילת מנחה או של ערבית שאם סלג המנחה היא שעה ורביע קודם שקיעת החמ' ואז הוא גמר זמן חפילת המנחה לדעת רבי יהודה אי אסור לפרש מה שאמרו חכמים עד הערב שהוא עד ללאת הכוכבים שאז חכים מחלוקת בין ר"י ורבנן ביותר שיפור משעה ורביע זה בסך כנמרה וכמו שאזכיר בסמוך . וכן לדעת המפרשים עד הערב עד ביאת השמש לריך לומר דסבירא להו שסלג המנחה היא שעה ורביע קודם לכן לא קודם ללאת הכוכבים דלם לא כן היה מחלוקת רבי יהודה ורבנן בשיפור חלק אחד מעשרים בשעה בלבד וזה הוא דוחק גדול וכמו שכתבנו למעלה . והנה הנאונים והרמב"ם ורבינו יונה והנחות מיימוניות פירשו חפילת מנחה עד הערב עד ביאת השמש ובודאי כלהו סבירא להו כדעת בעל הלבושים שסלג המנחה היא שעה ורביע קודם שקיעת החמה וכמו שכתבתי בפרק הקודם . ואמנם אף שהיינו אומרים שדעת הרמב"ם והנאונים היא שפולג המנחה היא שעה ורביע קודם ללאת הכוכבים ורבי יהודה ורבנן חולקים בלוחות שיפור המועט מכל מקום במה שכתבו שזמן חפילת המנחה אינו אלא עד ביאת השמש ראוי לחוש לדבריהם . ולפי' לריך ליזכר ולהספיל מנחה קודם שקיעת החמה כי אחר זה עבר זמנה אפילו לדעת רבנן כיון דכל הני רבנותא פירשו עד הערב עד ביאת השמש וכן מוכח ממה שאמרו לייסי במערבא אמאן דמללי חפילת המנחה עם דמדומי חמה דילמא מיפרסא ליכ שעתא שרחה שאחר השקיע' עבר זמנה ולכן לריך להספיל אותה מעט קודם ביאת השמש וכמו שכתבנו בפרק שביעי . ואפי' דקיימא לן כדעת ר"ת שאפילו אחר ששקעה חמה יוס נמור הוא וכמו שכתב הרמב"ם עלמו בפרק שני דשבת עם כל זה זמן חפילת המנחה לא הוי

מאמר שני כפר מבוא השמש פרק עשירי

מכל מקום נשמת הדחק או נדיענר יולא זה ידי חובתו אחר שקיעת החמה ואין לריך להחלל ערבית שמים כיון שעדיין יום הוא כפי החורה ואע"פ שזהו נגד דעת הרמב"ם עם כל זה בעולם נהגו להחלל אותה נשמת הדחק וזו לא סבירא לנו כדעת הרמב"ם בן נראה לי ליישב מנהג זה לדעת בעל הלבוש. ומכל מקום בין שיהי' זה טעם המנהג או לאו אין ראוי לנהוג להחלילה להחלל מנהג אחר ביאת השמש וראוי לחוש לדעת כמה פוסקים שסוברים שאין זמני' אלא עד אוחה טעם. וכן בחפילה נעילה לריך לזכר להחלילה להשלים אותה קודם שקיעת גוף החמה וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חפילה וכן פסק מהרי"ק בס' 'תרכ"ג' ואמנם העיר כתב שם שלריך שיסיימו אוחה קודם לאלת הכוכבים וכן כתבו פוסקים אחרים והוא לפי דעתם שסוברים שזמן חפילה מנחה הוא עד לאלת הכוכבים ואם כן הוא הדין בחפילה נעילה וראוי להשלים לחוש לדעת הרמב"ם אבל נשמת הדחק מותר להשלים אוחה עד לאלת הכוכבים ואפילו להחליל אוחה נראה שמותר בכי האי' נוגא וכמו שאמרו בחפילה מנחה כיון שעד לאלת הכוכבים יום גמור הוא אפילו לדברים של תורה וכמו שכתבו למעלה :

ורגה לריך עיון לדעת הרמב"ם והגאונים שמפרשים חפילה מנחה עד הכריב עד ביאת השמש ואח"כ ענר זמנה מתי הוא זמן חפילה ערבית לדעת רבנן אס משקיעת החמה או טעם לאלת הכוכבים. ומסתברא דמנהג מן השקיע' ואילך דכיון דלאו כוי גמר זמן חפילה מנחה נראה דמסמ מחיל זמן חפילה של ערבית דהא נהא תליא שכמו שלדעת רבי יהודה זמן חפילה ערבית הוא מפלג המנח' ואילך לרבנן ככל משום שסובר דלאו הוי גמר זמן חפילה מנחה כן לדעת רבנן כשגמר זמן חפילה המנח' דהיינו מן השקיע' ואילך (כפי דעת זו) מחיל מיד זמן חפילה של ערבית. ואף שהמסופות ריש פרק חפילה השחר והסור בס' ר"ג כתבו שזמני' הוא נלאת הכוכבים וכן כתבו פוסקים אחרים וכו' לפי סברתם שמפרשים עד הערב דזמן חפילה מנחה שהוא עד לאלת הכוכבים ולכן זמן חפילה ערבית אינו אלא לאחר מכלן. אבל לדעת הרמב"ם והגאונים שסוברים שזמן חפילה מנחה אינו אלא עד ביאת השמש נראה שגם כן זמן חפילה ערבית מחיל מאותה טעם ולא טעם לאלת הכוכבים. וכן מלאחי נהדיא נמדדכי בפרק חפילה השחר שכתב על מס שאמרו שם שרבי יאשיה היה מחלל של מולאי שנת בשבת ח"ל כהב רב האי שזה לא היה עושה רבי יאשיה אלא לאורך טעם וכו' אבל שלא לדבר מלואו אין לו להחלל דכיון שכבר נהגו בעם להחלל מנחה עד שקיעת החמה אין לו להחלל ערבית אלא משקיעת החמה ואילך ע"כ ולפי זה מן השקיעה ואילך יכול להחלל חפילה ערבית אע"פ שלא נראה הכוכבים והנה בקריאת שמע אמרו לאלת הכוכבים ולא בחפילה ערבית עכ"ל. וכן כשב רבינו יונה בשם רבינו האי וסיים שמי שיראה לנהוג כרבנן יחלל מנחה עד שקיעת החמה וחפילה ערבית אח"כ. וכן נראה שמה שכתב מהרי"ק בס' ר"ג וז"ל ועכשיו נהגו להחלל מנחה עד הלילה כרבנן אין להחלל ערבית קודם שקיעת החמה עכ"ל שגראה שאחר שקיעת החמה שפיר דמי. וכבר כתבתי בפרק הקודם שברב קורא ככאן לילי' לשקיעת החמה וכמו שגראה נהדיא מדברי רבינו יונה שהביא הרב גבית יוסף' והרמב"ם כתב בפרק ג' מהלכות חפילה וז"ל חפילה הערב אע"פ שאינה חובה המחלל אוחה זמנה מחלל הלילה עד שיטלם עמוד השחר עכ"ל. ומדברים אלו לא משמע מדי' כיון שגם לילה אפשר לפרשו על עת ביאת השמש או על טעם לאלת הכוכבים. ומכל מקום כיון שסובר הרב שזמן חפילה מנחה אינו אלא עד עת ביאת השמש נראה שזמן חפילה ערבית מחיל מאותה טעם ואם כן מה שכתב שזמנה מחלל הלילה הוא משעת שקיעת החמה וכמו שכתבו

למעלה בשם רבינו יונה :

ואמנם

הוא עד לאלת הכוכבים אם כן פלג המנחה דרבי יהודה על כרחין סיימ טעם ורביע קודם לכן כדברי בעל תרומת הדשן לא טעם ורביע קודם השמימה כדברי בעל הלבושים דאם כן יהי' בין רבי יהודה ורבנן קרוב לשתי טעיות ומחלה (פירוש טעם ורביע שמסלג המנחה עד השקיעה וטעם וחומש שממני' עד לאלת הכוכבים) וכמו שכתבתי למעלה ואי אפשר לומר כן משום דמוכח מן הגמרא שאין הפרש בין רבי יהודה ורבנן אלא נשיעור פלג מנחה אחרונה דהיינו טעם ורביע. וזה שאמרו שם על מה שאמר רבי יהודה חפילה השחר עד ד' שעות איבטיא להו עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל חא שמע ר' יהודה אומר חפילה המנחה עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דליכא בין רבי יהודה ורבנן ר"ל שייעור פלג מנח' אחרונה) אלא אי אמרת עד ועד בכלל רבי יהודה היינו רבנן ואסיקו דעד ועד בכלל ועד פלג מנחה ראשונה קאמר. והשתא אם מס שאמרו חכמים עד הערב הוא עד לאלת הכוכבים ומה שאמר רבי יהודה עד פלג המנחה היינו טעם ורביע קודם שקיעת החמה אם כן מאי פריך אלא אי אמרת עד ועד בכלל רבי יהודה היינו רבנן שהרי אף שנאמר שרבי יהודה עד כוף פלג מנחה אחרונה קאמר דהיינו עד השקיע' אכתי איכא בין רבי יהודה ורבנן שייעור טעם וחומש שיש מן השקיע' עד יאלת הכוכבים. אלא ודאי לא יס בין רבי יהודה ורבנן אלא טעם ורביע דהיינו זמן פלג מנחה אחרונה בין שיהי' סיפה נשקיעת החמה או נלאת הכוכבים. ואם כן מי שסובר שהטעם לריך לשער אותן מעלות השחר עד לאלת הכוכבים לריך לפרש עד הערב דרבנן עד לאלת הכוכבים ומי שסובר שלריך לשער אותן מן הזריחה עד השקיע' וחסלג המנח' היא טעם ורביע קודם שקיעת החמה לריך שיפרש עד הערב עד ביאת השמש נטנין שלעולם לא יהי' בין רבי יהודה ורבנן אלא טעם ורביע. ולפי זה כיון שמנהג העולם להחלל מנחה עד לאלת הכוכבים נראה וסבירא להו לרוב חכמי ישראל כדעת בעל תרומת הדשן שמסערין השעות מעלות השחר עד לאלת הכוכבים וחסלג המנחה היא טעם ורביע קודם לכן וזו ראיה אחרת לדעת בעל תרומת הדשן. והתימה מבעל הלבושים שכתב בס' ר"ג ששכשו נהגו להחלל מנחה עד הלילה כרבנן ונראה מדבריו דהיינו עד לאלת הכוכבים וכמו שכתב נהדיא רבי רפ"א ז"ל ואם כן ארכבה אתרי רכשי שכתב ששעות היום לריך לשער אותן מהבן החמה עד שקיעתה וחסלג המנחה היא טעם ורביע קודם השקיעה ועם כל זה סובר שעד הערב שאמרו חכמים הוא עד לאלת הכוכבים ואי אפשר לומר כן כמו שהוכחתי למעלה :

וג"ל ליישב מנהג זה שנהגו להחלל מנחה עד הלילה ג"כ לדעת בעל הלבושים שסובר שפיה היא טעם ורביע קודם השקיע'. וזה שדאי פירוש עד הערב שאמרו חכמים הוא דוקא עד ביאת השמש כסירוש הרמב"ם והגאונים וכמה פוסקים ומה שנהגו עכשיו להחלל מנחה עד לאלת הכוכבים אינו משום שכוין כך אלא שהטעם לריב' לכך ר"ל מפני דוחק הטעם שהטעם ערודים במלאכתם ואינם יכולים להחלל חפילה זו זמני' כמו שתקניה חכמים דהיינו קודם השקיע'. ומכל מקום יולאים נדיענר כיון שעדיין יום גמור הוא ואין לריך להחלל ערבית שמים. וכתי מסתברא לא תכל חפילה מנחה חמורי' מדברים של תורה שמלות כיום שאם נעשו נדיענר אחר השקיע' שכשרים וכן שמוחר לעשותן אז אם הוא טעם הדחק. וזה דומה לחפילה השחר שכתבו הפוסקים שזמנה נמשך עד סוף ד' שעות כרבי יהודה ואע"פ אס טעם או עבר ולא החלל אוחה קודם ד' שעות מחלל אוחה אח"כ קודם הלאת ואע"פ שאין לו שבר חפילה בזמנה שבר חפילה מיהא איכא ויולא זה ידי חובתו ואין לריך להחלל מנחה שמים. וכחלל בזו היא חפילה המנחה שאע"פ שאחר השקיע' עבר זמני' אפילו לדעת רבנן (דפירוש עד הערב היינו דוקא עד השקיע')

כטללה בחיג שביאר זאת ע"ש, ומשום כך לשיטת הרמב"ם
 חפלה היא של תורה, וזו רק מעיקר דין התורה יש חיוב
 חפלה, אבל אחרי שחכמים הקנו להחפלה השע עשרה ברכות,
 ובפחות אינו יולא, ואם חפילו חי אפשר לו להחפלה השע
 עשרה ברכות, ולא לכלול את כולן באחת, אינו מחוייב,
 ומשום שפקרו חכמים את החיוב כל עיקר, נמלא שזה ודאי
 כשהוא מחפלה השע עשרה, יולא בזה גם הדין תורה ויש גם
 כן חפלה של תורה ומקיים מ"ע מן התורה, אבל חיוב
 מ"ע של תורה, אין עליו, שהחיוב של תורה עקרו חכמים
 בשב ואל העשה, אלא החיוב הוא חיוב דרבנן תפילת
 השע עשרה, וע"י שמחפלה זאת החפלה נחקיים זה גם
 מ"ע של תורה, וכמו כל מלוא שאינה חיובית, שיש קיום
 מ"ע בעשהה אבל אין חיוב מ"ע, וכן קבעו חז"ל במ"ע
 של חפלה, שפקרו כל עיקר החיוב.

ומעתה לענין צ"ק אסרו בהכרח חפילו לחפלה ומשום
 שהפלה דרבנן היינו שהחיוב הוא מדרבנן, אף
 שכשמחפלה מקיים מלוא דאורייתא, וכן לענין ספק אינו
 חוזר ומחפלה משום שהחיוב הוא מדרבנן והוי ספק דרבנן,
 ואף שלענין סוכה הספק הוא ספיקא דאורייתא, וזה ששם
 ביטלו הדין תורה ועקרו אותה, רק לגבי זה לענין ראשו
 ורובו בסוכה ושולחנו צבית, משא"כ בחפלה עקרו את
 כל החיוב תורה, שהרי תקנו נוסח תפילה והשע עשרה
 ברכות. ולענין ברכת המזון ג"כ החכמים רק הוסיפו בהרכה
 הרביעית, אבל בשלש ברכות הן דאורייתא לכמה שיטות,
 א"כ יש לצרכי"ז דין חיוב תורה משא"כ תפילה, וכן
 קבעו חז"ל, שבתפילה עקרו חיוב התורה, והחיוב הוא רק
 דרבנן, אלא שנתקיים זה מלוא תורה, וע"כ הוא ספק
 דרבנן בספק ודוק היעב.

פ"ג ה"ז המחפלה הפלה קודם זמנה לא ילא ידי חובתו
 וחוזר ומחפלה אותה בזמנה, ואם החפלה שחרית
 בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר ילא. ויש לו להחפלה
 חפלה ערבית של ליני שבת בערב שבת קודם שחשקע החמה
 וכן יחפלה ערבית של מולאי שבת בשבת לפי שחפלה ערבית
 רשוח אין מוקדקין בזמנה, וצ"ל שיקרא קריאת שמע
 בזמנה אחר לאה הכוכבים עכ"ל. **וע"ש הלא מפורש בגמ'**
 ב"פ חפלה השחר דכ"ז חי העטם שרב עלי של שבת
 בערב שבת משום דהלכה כר"י דאמר חפלה המנחה הוא
 עד פלג המנחה, ובסוף נשאר שם הגמ' דעבד כמר עבד
 עבד כמר עבד. והרמב"ם כתב העטם משום דחפלת
 ערבית רשות ועיין כאן בלח"מ שעמד ג"כ בזה.

וגראה בזה, שהרמב"ם מפרש שזהו העטם מה שאמרו כאן
 דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד, שהוא לאו
 משום שחפלה היא דרבנן וע"כ מקילין בספיקא, לעשות
 איך שהוא רואה, אלא שהוא משום שחפלת ערבית רשות,
 ולכן אפשר לסמוך על ר' יהודה ולהחפלה מעריב מפלג
 המנחה, שאין מוקדקין בזמנה, ומה שאמרו גם לענין חפלת
 מנחה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, כמו שפוסק
 הרמב"ם למעלה בה"ד שיכול להחפלה מנחה עד הערב
 נחכמים כמ"ש שם הכ"מ, ובהכרח שהוא משום שחפלת
 מנחה היא דרבנן, ולכן מקילין בספיקא, וא"כ גם במעריב
 חי אפשר לומר כן, ולמה לריך הרמב"ם לכתוב טעם אחר
 שחפלת ערבית רשות היא. אולם נראה שמה שיכול להחפלה
 מנחה עד הערב הוא לאו משום ספק דרבנן, אלא שמעיקר
 הדין שאם אין לנו ראי שהלכה כר"י, כמו שאמרו לענין
 חפלה שחרית שחנן בצחירתא כוותי כדאיתא שם בגמ',
 ממילא הדין הוא יחיד ורבים הלכה כרבים והלכה כחכמים,
 אלא מאחר שלא איתמר מפורש הלכה כחכמים, לענין מעריב

שרשות היא כדאי הוא ר"י לסמוך עליו ואין מוקדקין
 בזמנה, ואי מחפלה מנחה עד פלג המנחה ליה לן בה,
 ממילא כדי שיוכל להחפלה מעריב מפלג המנחה יש לו
 להחפלה מנחה עד פלג המנחה, אבל יכול להחפלה אף
 לכתחילה מנחה עד הערב, משום שהלכה כחכמים. ומיושב
 קושית השאגת ארי בסימן י"ז שחמה על הרמב"ם שפוסק
 בהלכות תמידין ומוספין צ"ח שחמיד של בין הערבים יכול
 לכתחלה לשחוט עד סוף היום, מאחר שלא אהמר בלכה"ה
 דעבד כמר עבד ועבד כמר עבד, א"כ ספק הוא, ואיך
 בדאורייתא לענין הקרבה מקיל להקריבו עד הערב, ולפי
 מה שכתבאר מיושב, וחמה אני על השאגת ארי שיעלם
 ממנו לפי שעה את לשון הרמב"ם מה שכתב כאן בעטם
 לפי שחפלת ערבית רשות היא וכמו שכתבאר שמוכה מכאן
שפוסקין כחכמים ודוק.

ועדיין ל"ע מה שמשמע מהרמב"ם שמהוך הדין שחפלה
 ערבית רשות ויכול לעשות כר"י, ע"כ לענין מנחה
 הדין שריך להחפלה עד פלג המנחה, ומשום דכוי הרתי
 דסחרי, ואף שהלכה כחכמים מעיקר הדין, מ"מ משום הדין
 שנאמר לענין מעריב, גורם הדין שחמה יחפלה עד פלג
 המנחה, וכמו שכתב הכ"מ למעלה בה"ד ע"ש. וקשה לי
 הלא הרמב"ם כתב למעלה בה"ה חפלה השחר עד שבת
 רביעית, ואם עבר או טעה והחפלה עד חלות היום ילא
 ידי חובת חפלה, אבל לא ילא ידי חובת חפלה בזמנה.
 וע"ש צ"ח סימן פ"ט שמפרש שבעטם בזה, שאין לעשות
 פלוגתא רחוקה כ"כ בין ר"י וחכמים, שחכמים סבדי שצד
 חלות הוא חפלה בזמנה, ולר"י אחר ד' שעות חפילו ידי
 חפלה לא ילא, וע"כ סבדי כר"י וברמב"ם שגם לר"י ילא
 ידי חובת חפלה חפילו אחר ד' שעות עד חלות, וחפילו אם
 עבר במחיד והחפלה אחר ד' שעות ילא ידי חובת חפלה
 ע"ש היעב. וא"כ לריך להיות הדין גם לענין חפלת מנחה
 שר"י אומר עד פלג המנחה ורבנן סבדי עד הערב שאין
 לנו לעשות פלוגתא כ"כ רחוקה ולומר שלרבנן ילא ידי חובת
 חפלה בזמנה, ולר"י אף ידי חפלה לא ילא, אלא שאף
 לר"י יולא ידי חובת חפלה, אלא שחפלה בזמנה אינו יולא,
 ואי נימא כן, איך שייך שיחפלה מעריב מפלג המנחה כר"י
 והרי חפילו לר"י הוא תרחי דסחרי, שאף ר"י אמר רק
 לענין חפלה בזמנה שאין חפלה מנחה בזמנה רק עד פלג
 המנחה, אבל שפיר ילא ידי חפלת מנחה עד הערב א"כ איך
 יחפלה מעריב אז ודוק היעב, וזה לכאורה פלא, ואפשר
 לומר כמו שכתבו הראשונים לענין קריאת שמע שאמרינן
 פעמים אדם קורא שתי פעמים בזילה אחד קודם פלות
 השחר ואחד אחר שיעלה עמוד השחר, וגם פעמים שאדם
 קורא שתי פעמים ביום אחד קודם כנן ואחד אחר כנן,
 כמצואר בצרכות ד"ע חי, הרי שיולא אף בק"ש של ערבית
 אחר עלות השחר קודם כנן, וגם יולא אז בק"ש של שחרית
 וכן מצואר בהרמב"ם צ"ח מה"ל ק"ש, וכתבו שם הראשונים
 ע"ש בהרא"ש שמ"מ לא יקרא ביום אחד קודם כנן החמה
 גם ק"ש של ערבית וגם של שחרית. הרי שאף שהדין הוא
 שיוכל ללאת בק"ש של ערבית אף אחר עלות השחר, ודין
 פסוק הוא, מ"מ אינו יכול לקרות שתי הק"ש קודם כנן,
 גם כאן לענין חפלה אף שגם לר"י יולא דביעבד מנחה אחר
 פלג המנחה חפילו, מ"מ אם יחפלה שתי החפילות גם של
 מנחה וגם של מעריב אחר פלג המנחה, הוי תרחי דסחרי,
 משא"כ אם לא יחפלה ביחד, אף שהדין הוא שילא חפלת
 מנחה עד הערב ודוק. אלא שיש לעיין שלא מוזכר בהרמב"ם
 בסוף פ"ח מה"ל ק"ש האי חידושא שאינו יכול לקרות שתי
 הק"ש ביחד וי"ל דעתו בזה.

וגראה

Thomas Edison appreciated a good midday snooze, and the great inventor's quirky napping routine has become legend. By most accounts, Edison liked to settle into a comfortable chair with a ball bearing in each hand, and metal pie pans at his feet. After dozing for a while, Edison's hands would relax and the ball bearings would clatter into the pans, waking him up.

All this was not without purpose. Upon waking, Edison would immediately write down whatever thoughts came to him. His belief was that many of his most inspired ideas came to him in the dozy, dreamy moments that precede deep sleep, and his napping program was designed to harness more of this creative energy. A [new study](#) in the journal *Psychological Science* suggests Edison was onto something.

For the study, researchers at Northwestern University presented people with a series of carefully designed, sneakily tricky puzzles. The participants had two minutes to try to solve each puzzle. During those two minutes, a unique sound clip would play on a loop in the background. (New puzzle, new sound clip.)

After this first stage of the experiment, which always took place in the early evening, the people went home with some specialized equipment. The equipment monitored their sleep and, as they slept, played back some of the same sound clips they'd heard

while attempting to complete the puzzles in the lab. The next morning, the people returned to the lab and got another crack at the puzzles they'd been unable to solve the night before. Their solve-rate improved across the board, but they were especially adept at solving the puzzles that corresponded with sound clips they'd heard while sleeping. They figured out the answers to 32% of the sleep-cued puzzles, compared to 21% of the un-cued puzzles.

“There was this idea that during sleep the brain is resting, but now we know there’s a lot of important work being done,” says Mark Beeman, a professor of psychology at Northwestern. During sleep, the brain sorts, consolidates, and stores new information. It also “rehearses” recent memories, he says. This rehearsal seems to help the brain identify meaningful patterns while discarding unhelpful “background noise” — all of which could aid in problem-solving, he explains. Playing sound clips cued to certain puzzles appeared to facilitate this form of helpful rehearsal.

“This research adds to a growing literature suggesting that sleep can reorganize information to facilitate problem-solving,” says Kristin Sanders, first author of the study and a doctoral student at Northwestern. “It also suggests that replay of the problem memory during sleep is critical for this reorganization.”

Great minds have long recognized the strange, elucidating power of “sleeping on it.” The writer John Steinbeck once mused that “a problem difficult at night is resolved in the morning after the committee of sleep has worked on it.” And there are countless anecdotes about artists, scientists, and philosophers who experienced bursts of inspiration after sleeping.

Research supports a lot of this anecdotal evidence. [A 1992 study](#) in the journal *Psychological Research* found that depriving people of sleep for one night reduced their problem-solving ability much more significantly than it impaired other high-level cognitive processes. And some researchers have speculated that dreaming may have evolved, in part, to facilitate problem-solving. “Dreams are thinking or problem-solving in a different biochemical state of that of waking,” [writes](#) the Harvard psychologist Deirdre Barrett in *The New Science of Dreaming*. Barrett makes the case that, from the perspective of evolution and natural selection, any function of the brain must have some utility. And the utility of dreams may be to help the brain dissect a problem in different and helpful ways.

Meanwhile, more research bears out the idea that, during sleep, the brain replays ideas or problems it had grappled with during the day. While people tend to recall those dreams that disturb or dazzle them, studies that utilize dream journals [have revealed](#)

[that](#), for the most part, people dream about the kinds of activities or interactions they have during their waking hours. And [a 2010 study](#) in the journal *Sleep* found that during those dozy periods when a person is just drifting off to sleep or about to wake up, the brain often replays imagery related to new experiences. When a person's conscious mind punches out during periods of sleep, some other "unconscious" work seems to take place, Beeman says.

In order to harness sleep's problem-solving powers to the fullest, he says it may help to think about your dilemma just before bed. This may encourage your sleeping brain to go to work on it. If you're really up against a wall and desperate for new ideas or insights, his research indicates that playing some type of sound clip — crashing waves, say, or the sound of rain — both while you think about your problem and while you sleep may further incite your brain to tackle the problem.

It may also be important to devote time to thinking about your challenge during the morning hours. Edison was in a hurry to write down his post-nap thoughts because he realized they might fade away as other preoccupations snared his attention. Allowing your brain a little time each morning to revisit and review what bedeviled you the night before may yield helpful insights.

“Sleep may help your brain come up with new solutions because that’s a time when it’s not bogged down with 20 other tasks,” Beeman says. Subjecting your brain to a little less bogging during your waking hours may likewise yield some unexpected benefits.